

Михайло Коцюбинський

ПЕ КОПТЬОР

Йон уперше наглянув Ґашіцу на „джо- ку“.*) З ухами й серцем, повними ритмічних згуків „молдуваняски“, заґрітий танцями, від котрих ноги так розходили ся, що й хвилини не могли встояти спокійно, а кожним мускулом відповідали тактови танця, з обличем, що сяло від радості й поту, Йон відділив ся від купки парубків, підскочив до танцюючого кола, розір-вав його, вхопив за руки двох дівчат... і неспо-дівано стрів ся з очима, що зпід тонких дівочих брів опекали його жаром молодости й півдня.

«Що за мара, — подумав Йон, перебира-ючи ногами та скоса поглядаючи на дівчину:

— я її перше не бачив, здаєть ся...»

Та ніколи було міркувати: музика гула, танець захоплював усю увагу.

Музики, трое чорних, засмалених циган, сиділи рядком на ослончику недалеко кола. Скрипник - сухий миршавий парубчак в спо-ловілих галанцях та молдуванській сорочці на-хилив аж до дека скрипки голову, вкриту за-мість шапки копицею чорного волося і з вира-зом цікавості та здивованя немов прислухав

ся до твх згуків, що викликав СМІЧКОМ' зі СВОГО струмевту. Його сусід-клярнетист, шпакуватий вже циган, граючи куняв; заплющивши очи, він хитавсь взад і вперед своїм важким, ситий толубом, одягненим у чорну ватовану піджачи-ну. Часто, в хвилину найсолодшої дрімоти му-зики, клярнет виривав ся з рота і замовкав, але зловлений на гарячому вчинку, починав ве-рещати, як навіжений. Третій музика — сур-мач — працював найщирійше. Чи то від спеки, чи з великої напруги - він був увесь мокрий. Мокра, як хлюща сорочка облипла його могутне тіло, з чорного широкого виду стікали струмо-чки поту, а він усе грав та грав, надимаючи щоки завбільшки в повню та вирячивши очи так, що, здавалось, вони ось-ось вискочать з лоба. „Туру-туру... та... туру-туру... та...“ — греміла сурма, як за часів ерихонської облоги і лиш інколи, в хвилину віддишки, вихоплюва-лось зпід гніту її тонке телікане скрипки, або різкий, верескливий голос клярнета...

я Туру-туру... та...! Туру-туру... та...!“

З хмари куряви, що здіймавть ся зпід важких, окованих мусянжовими підківками чо-біт — виринав інколи рядок молодих облич, па-рубочих й дівочих, впрілих, червоних, але по-важних. Держучись за руки і помахуючи ними догори та вниз мірно, плавко і без перестанку, перебираючи ногами й тупцюючи ними щиро, мов добрі коні на гармані, молодь, здавть ся, не танцюв, а робить якесь поважне діло, поволі й сумлінно виконує загадану роботу.

„Туру-туру... та...! Туру-туру... та...!а — пронизує куряву домінуючий голос сурми, ко-тить ся по майдану, бвть ся о муровані стіни церковці, а далі* лине в простору до далеких сяючих блакїттю гір, до снїх лісів, щб суціль-ною лавою підпирають край-небо.

А кбло танцює. Тупають під такт „молду-ваняски“ ноги, здіймають ся і опускають ся злучені руки, мають білі хусточки в руках ді-вочих... Заґріті танцем обличя блищать від краплистого поту, палкі погляди частійше вири-вають ся зпід опущених до долу повік, стріва-ють ся між собою; руки несвідомо міцнійше стискають руки, груди важче дихають... А ку-рява, розбуркана десятками тупцюючих ніг, вирвавшись зпід мідяних підківок, захоплена танцем, здіймавть ся до гори, крутить ся, клу-бочить ся, справляв свій

„джок“... Ось вона цілком закрила танцюючих, а ось знов, як із хмари, виткнув ся рядок хлопців та дівчат і оживив образ ясними барвами строїв, молодими розпаленими обличчями...

Душно... Сонце, поволі спускаючись на захід, більшав, немов росте, яснішав, розпалюється. Повітря — сам світ, сам жар. Наче золотою сіткою оповито майдан, коло, музик, різнобарвну і різновікову юрму глядачів, щб збрала ся круг кола.

Гамір стоїть над майданом. Чутно, як хтось витягав воду з колодязя: довгий немазанний журавель немилосердно скрипить. Кількасотустна юрма шущить, як злива у літку. Ди-тячі вигуки, регіт молоді, тупане здорових ніг у танці, тонке телуканв скрипки, верескливий галас клярнета — зливають ся в якусь чудну, але гармонійну мішму, над котрою усе-ж таки домінує сурмачеве „туру-туру... та...“, що здіймається над майданом, бвть ся о стінн церковці, а далі лине в простору, засипану гарячим соняшним промінem.

Враз музика увірвалась. Коло зробило ще по інерції рух, але ту-ж мить розірвалось; дівчата пірхнули в юрму, лишивши хлопців. Ґашіца теж метнулась, але її затримала сильна рука. Вона здивовано озирнулась на Йона, що Сяючи від поту й задоволення, грав до неї очима та міцно тримав за руку.

— Пустити! — сіпнула дівчина рукою й зашарилась.

— А що даси? — жартував Йон, ще дущце стискаючи їй руку.

— Чого займаєш, коли я тебе не знаю?

— шарпнулась Ґашіца, почервонівши з напруги.

— Я — Йон, син мош-Костаки... А ти чия?...

Але в ту-ж мить дівчина, скориставши з Йонової неуваги, висмикнула свою руку і стрибнула від нього так прудко, що її накрохмалена спідниця аж залопотіла, мов корогва на вітрі.

— Угадуй — чия!.. — крикнула вона на бігу і, обернувшись до Йона, опекла його палким поглядом чорних очий...

Парубок з досади пошкрабав за ухом, аж шапка йому злізла на ніс — і посунув до товариства, що стояло з боку гурточком.

Товариство стріло його парубоцькими жартами: один обняв за шию та притяг до себе з такою силою, аж Йон заточив ся; другий так стис Йонови руку, що сльози виступили йому з очий, але парубок не образив ся. З веселою усмішкою на широкому безвусому виду, по-дзьобаному зрідка віспою, Йон поглядав то на купку дівчат, де стояла Ґашіца, то на свої крамні шлейки, що перекинувшись на вхрест поверх сорочки на його могутніх грудях, під-

тримували темнозеленого сукна широкі шаравари з червоними викотами при чобоїях. Ті шлейки, нові, блакитні, зі срібними клямрами, притягували до себе заздрісні погляди парубоцтва та приязні — дівочтва, що привмно лоскотало пиху властникови тої чудової новомодньої річи. Отож заклавши по два пальці за блакитні шлейки і задерши чванькувато до гори голову, Йон звернув ся до одного з парубків:

— Не знаєш, Фраце, чия ота Фата?) — і показав на Ґашіцу.

- Котра? ота коза дика у білій спідниці?
- Вона, вона...
- Таж то Ґашіца, дочка ШтеФанаки Мици, що вітряк мав... Хіба не знаєш?

„Тю, як це він не примітив такої гарної дівчини? Певно вона не часто ходить на сей „джок“, тим що сидить аж край села...“ — міркував собі Йон, коли се враз згуки жвавої „булґаряски“ сполохали його міркування.

Кілька парубків скочило до танцю, потягши за собою дівчат. Йон підглянув, де стала Ґашіца і розірвавши в тому місці коло, вхопив її ззаду за пояс. З дивною для натружених ніг легкістю почав він тупати та перебирати ногами, з усмішкою поглядаючи на свою сусідку. Ґашіца чула той погляд і, опустивши очи до долу, червоніла.

Танець скінчив ся. Піт струмочками стікав по обличчю Йона. Ґашіца, червона й задихана, розгорнула білу хустинку, вишивану навкруги заплочю, щоб утерти впрілій вид, але по дорозі до обличчя хустина стрібнула, май-

нула вишиваним кінцеві і... опинилась в руках у Йона.

- Валбв!) — скрикнула з несподіванки дівчина і ухопила миттю вільний кінець хустини.

Йон тяг хустину до себе, Ґашіца до себе. Сцена та відбувала ся вювчки, з однаковим завзяттвом з обох боків — і тільки по обличчю дівчининому пробігала інколи смужка не то досади, не то тавного задоволення від парубкового залицяня.

Переміг сильнійший. Видерши хустину, Йон пустивсь на втеки, утираючи нею на бігу впріле обличчя. Ґашіца — за ним.

- Віддай! — змагалась вона сердитим голосом, хоч очи тав і грали до парубка.

Але той зручним рухом склав хустину ко-синкою, закинув собі на шию і звязав під бо-родою вузликом.

- Віддай!

- А що даси? — дратував Йон Ґашіцу, захищаючись від неї про всякий випадок простягнутою рукою.

- Віддай, кажу!...

- А губенята даси?

- І-гій, навіжений! — скривилась Ґашіца наперекір сяючим очам! — Не мала роботи цілувати!... Краще носи хустину...

- Оттак-би давно!... З розумом „Фата* !

- триумфував Йон і приступивсь блище до дівчини.

Зрадлива дівчина очевидячки тільки й чатувала, аби стягти хустину з шиї. Та Йон мавсь на обережности. Схопивши одною рукою про-

стягнену до хустини руку, він другою обняв Ґашіцу за стан і міцно пригорнув до себе.

— Сиди тихо! — сикнула та на нього, слабо випрочуючись із обіймів.

Саме в той час вдарили музики. Щасливий Йон скочив до танцю і потяг за собою Ґашіцу.

Вже до кінця танців Йон не відступавсь від Ґашіци: він формально залицявся, а дика спочатку дівчина де-далі рахманійшала, лоско-чучи парубкове серце палкими поглядами.

Сонце сідало. Глядачі поволі потягли до дому, молодь теж розсипалась. Майдан пустів, тихшав. Музики останніми згуками попрощалися з гаснувшим днем; тільки курява якийсь час крутилась ще у червоному проміті, а далі й вона почала тихо опускатись на чорну тінь від церковці, що перетяла майдан аж до протилежних хат...

Минуло кілька днів. Йон тільки й марив про Ґашіцу. Де-б він не був, що-б не робив — усе йому вважалися палкі чорні з поволокою очі дівчинині, П рівні брови, пишний стан... Він тільки поцмокував з задоволення. Гарна „Фа-та“, нічого сказати... Можна-б і посватати... А яка рахманна, як вона йому у вічі дивилася, коли він смалив до неї халявки. І з дивною яскравістю уявився парубкови пам'ятний джок, обізначався в ушах мелодія Ґюлдуваняски, згадалася сцена з хустинкою... Уява була така жива, така яскрава, що Йон мимохіть схопився рукою за хустинку, яка й досі обіймала його шию, немов боявся, що рука пустовливої дівчини ось-ось протягнеться знебачки до його шиї та стягне так легко здобутий трофей.

Раз він переняв її біля церкви, перед службою божою. Дівчина йшла у святній одежі, вся накрохмалена, запишавшись. Біла з червоними цятками курточка її, трохи заялозена на стані з правого боку, де лишили слід свої запрацьовані руки танцюристических кавалерів, краще сказати — заяложене місце на куртці — ви-кликали у Йона рій солодких спогадів, розпалили його серце. Але при людях, перед церквою, якось ніяково було виявлятися зі своїм почутем, тож Йон лише звичайно привітався, а решту домовив очима.

Вдруге... це було так:

Вечірньою добою, коли сонце сідало за далеким чорним лісом, він повертався з роботи на винограднику в юрмі парубоцтва. З веселою розмовою тихо посувалася юрма з гори в долину, коли з юрми враз розлягся характерний не то крик, не то їржане:

— І-го-гоо!...

— І-Г'Г'Г! — почулося з низу в відповідь тонке, верескливе гукане, і незабаром парубки побачили в долині гурток дівчат, що з величезними сапами на плечах хутко посувавсь курною дорогою.

— І-го-гоо-го-гії!... — дико, не своїм го-лосом, мов орда варевли всі парубки, пускаютьчись із гори бігцем на впереді дівчатам.

— І гі-гі-гууу!... — пекельним хором відповіли дівчата, тікаючи від парубків.

Галас знявся неказаний. Околишні гори підхопили той галас і понесли його далеко, кидаючи з гори на гору та полохаючи сонну тишу рожевого вечора...

Йон не стямився, як із розгону наскочив на Ґашіцу, обняв її за шию і міцно притис до себе. Груди його важко дихали від прудкого гону, дотик молодого теплого тіла дівочого спя-

нив його, затуманив йому голову. Серед дикого вереску та писку йшов він, щасливий, обіймаючи Ґашіцу та щось промовляв до неї, чого ані сам ані дівчина гаразд не

розібрали. Кри-княва тим часом стихала... Вже під селом Іа-шіца вирвалася із обіймів. Йонових і шуснула в крайню хату, що стояла на белебені поза вітряками... „Так от де вона сидить“, — подумав Оон, роздивляючись стару, звичайно збудовану молдуванську „касу“ під очеретяною стріхою, з широким піддашем, заґратованими вікнами та поцяцькованими синкою стінами. Біля хати був льох, а навкруг просторого двору стояли „ко-шниці“ на кукурудзу та повітки. На вулиці, під самими ворітьми, зняв ся над колодязем новий журавель, немов сторожив вхід до оселі. За ворітьми гризлись дві здорові собаки, але помітивши Йона, одностайно кинулись на нього, пропадаючи до ніг, аж поки він не зник за ро-гом вулиці...

Ще на воротях почув Йон сурмовий голос батьків, що вилітав крізь відчинені двері.4, „Нунте ші Буковіна!“) — греміла улюблена лайка мош-Костаки і викликала усьмішку на синові уста.

Где вже батько розходив ся, — подумав Йон про галасуватого та несердитого батька.

Дух сьвіжої мамалиґи привмно полоскотав йому нюх, коли він переступив поріг хати : мати Йонова, стара сухорлява Аніка саме вий-

нала з низької печи-„коптьораа казанок і вики-нула 8 нього жовтий, запашний і паруючий бу-ханець мамалиґи на триногий „мас“.)

Мош-Костаки, високий огрядний Молдуван із червоним мов перчиця обличбм і ще черво-нійшою шиєю, що так виразно відбивалась від його білої одежи: довгої, за коліна сорочки, підперезаної червоним поясом, та білих штанів, сидів на лаві і енерґічно вимахував руками та мотав головою, вкритою копицею рудого з си-виною волося. Неголена борода, наїжившись, мов їжак голками, сивою щетиною, здавалось, поділяла обурене свого хазяїна і ладна була разом з ним стати до бою з ворогами.

— Нунте ші Буковіна! — гукав Костаки.

— Він думав, що як мав вітряк, а я ні, то можна мене зневажать перед миром!... Га! „драку“1) Мош-Костаки не останній з Молду-ван... що?

— Хто? хто такий? — спитав ся Йон.

— Хто? А отой Мица ШтеФанаки, що сидить край села за вітряками...

Йон з цікавістю вислухав історію сварки, що счинилась у коршмі за квартою вина межі його батьком а батьком ґашіциним.

— Але я не подарую І... Що?... Чи там багатий, чи не багатий, а Домну-Дзев) для всіх Молдуван один... На суд його! Судом дійму чортового мірошника. Що? Нунте ші Букові-на І... — і роздратований мош-Костаки поспішно висмикнув ватканий ззаду за поясом кисет з тю-тюном.

— Ее! — скептично протягла Аніка: — що ти йому зробиш ? „Ла бог'ат мвржі ші драку ну колак, да ла сарак еїш бой ну тра“.)

Кінець тої сентенції почув ся вже з сі- ний, куди з помічу хазяйчиною перебрав ся й мас з паруючою мамалиґою.

— А йдїть вечеряти! — покликала Аніка.

Мош-Костаки заткнув кисет на місце і за-ходивсь коло вечері. Відриваючи по шматку мамалиґу та бгаючи її в руках на галки, він ма-чав *ті галки в юшку з квасолі, щиро запра-влену перчицею, виловлював з юшки стручки перчиці та з смаком гриз їх, немов свого во-рога, від чого червоний вид його палав, як на заході сонце. Запивши вечерю вином з глечика, старий звернувся до Йона:

— Поженеш коні на пашу, бо завтра вдо-світа поїду в волость позиватись.

Аніка тільки зітхнула.

Йон хутко упоравсь: „манта“) вже на спині коня, залізне путо брязчить в руках... Спочити лиш на коня і гайда!

Вечір мягкой, теплий. Курява, збита че-редою, знов лягла на землю. На блідому, сто-мленому небі блимнули денедє зірки. Ионові забагло ся проїхати повз Ґашіцину хату; прав-да, йому не по дорозі, навіть зовсім у бік, але молодий парубок не може встояти проти спо-куси. От уже й вулиця знайома... он і вітряк повільно помахує крилами, мов величезний птах... а ось і журавель схилив довгу шию у колодязь, щоб виловить звідти відро водо...

Для кого'то він так працює, аж скрипить, бі-долашний ?

Йон порівняв ся з колодязем, глянув — і аж йому щось йойкнуло 5 середині з неспо-діванки: Ґашіца, жваво перебираючи руками, витягала з колодязя воду. Тонка бомбакова со-рочка щільно обіймала її молоде тіло, релбфно обмальовала круглі плечі, міцні руки, високі трямкі перса.

Йон не встиг навіть тпрукнути на коні: вже коли вони проминули колодязь, Йон Ґвал-том затримав їх, скочив на землю і підійшов до „ФОНТИНИ“*) тягнувши за собою здивовані коні.

* — Добри-вечір!...

— Спасибі вам...

Ґашіца, зашарившись вся, навіть не гля-нула на парубка; взір її потонув десь у чорній глибині колодязя.

Мовчанка.

— Дай-но води напiti ся...

Ґашіца мовчки присунула куфу.

Але замість того, щоб пити, Йон схопив Ґашіцу за руку і потяг до себе.

— Сиди тихо! — сикнула та: — поба-чуть...

— Нікого нема...

І Йон потяг до себе дівчину. Вона не пручалась.

— На що займаєш, коли не думаєш братч ?

— А пішла-б за мене? — питав він, при-совуючи до неї своє широке та дзюbate обличчє заґріте й сяюче.

Але у ту-ж хвилину нетерплячі коні шар-пнули у бік і мало не збили з ніг Йона.

— Тпруу!... бісова худоба І... — скрикнув він сіпнувши замотану на руку поворозку.

— Гашице ме-ей!... — розляглося рівно-часно від хати.

Гашица заметушилась, вхопила спішно куфу і прожогом кинулась у ворота.

— Я ще прийду до тебе...! в ночі, — по-чула вона за собою голос Йонів.

Йон скочив на коня і оперіщів зі злоти поворозкою „бісову худобу“, що перервала йому найцікавіше місце залицяня.

Коні невдоволено крутнули головами, шар-пнули з копита і понесли вулицею, збиваючи густу куряву.

Ось вигулькнула зза гори ціла кольонія вітряків і обступила Йона з обох боків дороги. Одні — чорні та спокійні, тихо стоять розчепі-ривши чорні як у кажана крила на тлі вечір-нього неба. Другі, сяючи крізь відчинені двері червоним сьвітлом, рівно та плавко вимахують крилами і, здається, от-от знімуться з місця та полинуть кудись у простору.

Коні вибігли на гору, пішли підтюпцем. По горі замріли широкі лани кукурудзи, пові-яло польовими пахощами. Хороше зробилось на серці в Йона.

Фруидзу вбрді семіноіу...

Тоті тиргулв ку нороку... — зтяг він журливим голосом безконечну пісню...

Коні пішли ступою, Форкаючи інколи від куряви, залізне путо стиха побрязкувало, туж-лива пісня котила ся широкими ланами...

Ось дорога скрутила в бік, побігла з гори в долину... Широка й безкрая долина зачорніла поміж пологими горами. Привмний вохкий хо-лод обхопив зразу Йона, коні весело заіржали, піднявши до гори голови... Он поміж чорними комишами блиснула спокійна вода озерця... Десь далеко крякають жаби... Біла пара тихо вдіймаєть ся до гори і клубочить ся понад ко-мишами... Небо потемніло, заіскрилось зорями...

По долині бродили коні на паші. Круг ба- гатя розташувались нічліжани. Йон пристав до них. За розмовами про дівчат, вино, набір рекрутський, за звичайними парубоцькими роз-мовами не помітили навіть, як наблизилась пів-ніч. Йон поклав рушити на село. Він звернув ся до парубків із проханем доглянути його коні, обіцяючи за це око вина. Охочих до вина знайшлося чимало. Йон скинув манти і в од-ному лейбику подав ся на гору, до села.

В селі <?аме розпіялись півні, коли Йон наблизив ся до вітряків. Він звільнив ходу.

Село спало. Хати ледві сіріли в темряві ночі, контури розпливались. Щось нагадувало кладовище з його тишою, таємничістю, надмо-гильними хрестами...

Серед мертвої тиші Йон чув, як калатало його серце, як ступали ноги, узуті в постолі, по м'якому килимови пилу.

Але ось уже і журавель від колодязя... ось і баркан чорніб... Йон навшпиньках підій-шов під баркан, перегнув ся і заглянув у двір... Темно. Тільки на широкій призьбі біліє щось... рядна певно, під котрими спить покотом ціла родина. Йон виніс ся на руках, перегнув ся,

налігши грудьми на баркан і безгучно переліз на другий бік. Тут згадав він про лихих собак, що проводили його нині вулицею і зупинився, вагаючись. Але треба було на щось вважитись.

Йон звівся навшпиньки, подався толубом наперед і тихо, мов кіт, посунув до призьби... От він уже на середині двору... ще трохи... „Але що то чорнів? певне собака?“ — подумав він і зупинився, затаївши дух. „Ні, то не пес, а колода, кинута серед двору“... Йон посунув далі і мало-мало не наступив на собаку, що згорнувшись калачиком, спала під хатою. Але от уже й призьба. Йон зупинився. На нього тхнуло теплом із піддашя, а зпід білих ряден почулося сонне сопінв та храпінв. — „Котре — Га-шіца?“ — питав себе Йон, водячи очима по рядкови закутаних фігур... „Мабуть ця — рішив він врешті. Рука його злегенька посунула по закутаному тілі, намацала локіть, плече... і раптом наткнулась на шершаву колючу бороду.

— А... а—а І... почулося рівночасно сонне бурчанв.

Йон так і скаменів, так і заляк з протягнутою над бородою рукою. Серце перестало йому битись у грудях. Минула хвилина. Знов тихо.

Йон як тінь посунув далі. Чиясь маленька нога виткнулась зпід рядна. „Ні, це знов не Гашіца“... Вже кінці призьби пізнав Йон Гашіцу по чорних косах, що вибились зпід рядна і лягли на ньому як дві грубі гадюки.

— Гашіце І... Гашіце!... — пошипки кликав він її, злегенька сіпаючи за плече. Але дівчина спала, як забита.

— Гашіце ! прокинься... то я, Йон...

Гашіца повела неспокійно головою, раптом

схопилась і сіла на призьбі, протираючи очі кулаком.

— Гашіце, — благав Йон — ходім звід-ціль в садок, чи куди...

Гашіца відвела від очей кулак, глянула на Йона і вжахнулась.

— Ти чого прийшов? Тікай зараз... почують...

— Не почують, — шепотів парубок і потяг її за причілок.

— Я казав, що прийду, от і прийшов, — потішав він Гашіцу, держачи її за руку, і оповів їй, як наколов собі руку батьковою бородою.

Гашіца дивувалась його сьміливості та сьміялась.

— Знавш що, я так хочу пити, аж у мене серце горить... Чи нема чого напиться? — скінчив він.

— В сінях вода стоїть...

— Ат, що вода! Чи не лишилось часом в карафці вина?

Гашіца задумалась.

— Стій 1 — сказала вона. — Я зараз! — і подалась до хати.

Відчинивши тихенько сінешні двері, а по-тому й хатні, вона полізла в мисник, намацала там тоненьку воскову свічку та сірнички, потому налала на стіні ключ від льоху і так же тихенько вернулась до Йона.

— Ходім! — поклікала вона його, подаючись наперед.

Вони пройшли повз сплячих навшпинячки, одно за другим, повитягавши сторожку шиї.

Коли проходили повз собаку, та загарчала з просоня, але не прокинулась.

ґашіца відчинила льох. На них війнуло холодом та специфічним духом льоху. Пройшли кілька ступнів у темряві, а потому засвітили

свічку. Темрява пірнула від світла і забилась по кутках.

ґашіца приліпила свічку до бочки. Де-вять таких бочок, повних вина, повипинали боки і розляглись пишно підковою попід стінами льоху. Відра й куфи, великі й малі, стояли осторонь. Льох дивився поважно, похмуро на-віть. Тільки чорні тіні від нерівного світла тонкої жовтої свічки жахливо холітали ся.

— Котре біле? — збудив тишу Йон.

ґашіца мовчки взяла куфу, приставила до

бочки і висмикнула чіп. Прозора злотиста рі-дина цівкою впала на дно куфи і зашуміла. Коли вино сягнуло до половини посудини, Йон зупинив ґашіцу.

— Доволі!

Парубок обхопив куфу руками, підніс до рота, здмухнув піну і пожадливо припав устами до вина.

ґашіца, спершись на бочку, не спускала ока зі свого милого, немов роскошувала його привмністю.

— Бун джін,) — відсапнув нарешті Йон, втираючи уста рукавом та ставлячи долі куфу.

— Дуже дякую, — додав він, обіймаючи та пригортаючи до себе ґашіцу. Дівчина не пручалась. їй так добре було в обіймах милого, вона так солодко затремтіла від дотику тих сильних жилавих рук, від того тепла молодого любого тіла. В ухах немов звенить щось, в го-лові якийсь туман... Вона наче зза стіни чув Йонів голос, його слова...

Ої вона не жалкувати ме, що покохала його... Його всі парубки боять ся, бо він силь-ний... Хто з ним зрівнявть ся силою? Ніхто. Он учора Петраки, теж сильний „Флакйв“) намігсь бороти ся з ним, то він, Йон, яв хрьо-пнув ним об землю, то мало з парубка душа не втікла... А хитрий він який!... До всього хи-трий... Його й у війсьву не бити муть, як до-ведеть ся йти на місяць, бо він і „русешті“ знав... От — вотрий втне так: „Веруу... діноо... Боа... цадер... жите — тца... небо — земля... відьма... не відьма...“

Йон навіть пустив ґашіцу, так його захо* пили ті незрозумілі чужі слова сгесґа — „ру-сешті...“ Жахливе світло воскової свічки ле-две осявало Йонову фігуру, його опущені до долу руки, дзюbate обличч з виразом скупченої уваги, широкі уста, щб чудно кривились при вимовляню незрозумілих слів. Йон монотонно цідив слово по слові, а ґашіца, згорнувши руки, слухала, мов зачарована.

„Який він розумний і... “ — думала вона, почувачи в грудях новий приплив почутя.

- Біне?*) — поспитав Йон скінчивши.
- Таре біне!*) — прошепотіла Ґашіца.
- Тільки я нічого не зрозуміла.
- Га! Цього й хлопці не розуміють, не то дівчата...

І з цими словами Йон видудлив решту вина з куфи.

Теплом розіллялось вино по тілу; в оці блиснув огник... на серці стало легко, в голові ясно, ноги та руки набули силу й рухливість.

Задержавши голову та закривши пальці в кешені лейбика, Йон з почуттям власної висшости звернув ся знов до Ґашіци :

- А знаєш ти, що таке присяга?
- Ні, не знаю, — сумно відповіла дівчина.
- Не знаєш?... Присяга ест... клятуа.- дан... ая... пре... Боо... христо... спаси... веру... прауду...
- Тц... тц!,, — щиро дивувалась Ґашіца, мотаючи головою. Яке-ж воно трудне...
- Ет, що то трудне І — розпалювавсь Йон: — я і з рушницею всю муштру знаю. Хоч — покажу?

Йон скрутивсь по льохови, витяг з кутка мітлу з довгим держалном, став у позицію, підняв кумедно до гори плечі, так що голова сховалась меж ними і, забуваючи на небезпечність свого становища у чужому льохови, на весь голос закомандував:

- Руж на пле-чо! Ас-два... ас-два...

Вся Фіґура Йонова — з випнутими до гори

плечима, між якими стирчало дзюbate обличе, в притиснутою до боку мітлою та ногами, щб мов у півня далеко закидались наперед, здавалась Ґашіці такою кумедною, що вона не могла вдержатись від сьміху. Але Йон не помічав того сьміху. Він гасав по льохови, важко гу-паючи ногами та вигукував на голос:

- Ас-два... ас-два І... Руж вол-но І...

Враз знадвору почулось несамовите гавканб,

а за хвилину грубий чоловічий голос:

- Хто там?

Йон так і присів на місци. Ґашіца, почувши батьків оклик, кинулась до сьвічечки і вмить загасила її. В льохови стало * чорно й тихо ;

лиш знадвору долітали сюди гавканв собаки та важке чалапанв ніг.

- Хто там? — вдруге поспитав голос.

Йон свдів у пітьмі та з міною дурника

вдивляв ся у темряву. Ґашіца тремтіла за бочкою.

Але трохи згодом на дворі все стихло: собака поскавучала тай замовкла, чалапанв ровпливлось десь у нічній тиші.

— Ґашіце! — пошепки обізвав ся Йон.

— Чого?

— Де ти?

— Отут, за бочкою.*

Йон напوماцки дочовгав ся до Ґашіцн і пригорнув ся до неї. Якусь хвилину вони си- діли мовчки.

— Ходім звідси, — обізвав ся врешті Йон.

— Бою ся, хай потому...

Але їм хутко докучило отак сидіти, і вони, держачись одно за друге та спотикаючись на бочки, потихенько вилізли з льоху.

— Ходім на виноградник, — наміг ся Йон. І хоч Ґашіца гнала його до дому, а не могла встояти проти палких благань милого й сама не помітила, як опинилась за хатою на стежці до виноградника.

Серед темних кріслатих кущів обібрали вони собі місцину. Йон нарвав на обніжку трави і простелив долі.

Чорна пухка земля дихала вогкістю, старі розкішні кущі здіймали догори, мов руки, цупке галузе, крізь чорне лапате листе лиш денезде мигтіла зірка. Було холодно, моторошно якось. Ґашіца несьвідомо пригорнулась до Йона, цілою істотою віддаючись гарячим пестоцям парубковим...

Почивало вже сіріти, коли вони розійшли ся : Йон щасливий, задоволений, Ґашіца засоро-млена, з опущенпми до долу очима, з почутвм якоїсь ваги, якогось непоправного лиха...

Сливе що ночі сходились парубок із дів-чиною у виноградному садку.

Час линув. Весна зростала в літо — ду-шне, сухе, палюче. Кущі винограду облипли блідо-зеленими китягами, кукурудза по ланах розпустила коси, ячмені почали половіти, немов сивина старости злегка торкнула буйну рослин-ність землі.

Зівяла та посохла й трава, якою вистелив Йон своє кубелечко на винограднику... ба! за-вяло з часом та почало гаснути в серці Йоно-вім і почуте до Ґашіци.

Що раз рідше перескакував він темної ночі огорожу знайомого виноградника, що раз раднійше задивляв ся на других дівчат. Докори та сльози Ґашіци, що помічала Йонову зраду, ще більше відтрчали від неї парубка.

Легкість, з якою підбив він серце дівчини, без боротьби взяв від неї все, що можна взяти в дівчини, — скоро згасила вогонь першого ко-ханя. Милуване, таке солодке для дівчини, втратило для нього всю повабність новини. Ґа-шіца просто докучила Йонові.

Спершу Йонові й на думку не спадало кинути дівчину. Що-ж, він звів її, мусить і одружитись з нею. Якоб заспівали батьки її, щоб сказали люди, гей! як би глянув на це батько Йонів, палкий але справедливий мош-Костаки?..

Але помалу-малу, коли нехить до Ґашіци зростала в серці Йоновім, той самий батько його, палкий мош-Костаки, з'явивсь в очах Йоновах його ратівником у прикрій ситуації. Йон нага-

дав собі сварку свого батька з батьком Ґашіци- нм мош-ШтеФанаки і учепивсь за ту ворож-нечу батьків, як за спосіб ратунку.

Щоб його батько та згодив ся взяти за не-вістку дочку свого ворога? Зроду-звіку...

Він, Йон, і радній ший би посватати Ґашіцу так що-ж, коли батьки ворогують поміж собою і ні за що не пристануть на це.

Йон так увірував у створену ним причину, аж йому жалко стало, що він не може посва-тати Ґашіцу.

А щоб не завдавати дурно собі й дівчині жалю, він перестав ходити до Ґашіци, не вва-жаючи на її сльози та благання...

: Настали жнива. По ланах розсілись полу-

кіпки, осьміхались хліборобам, прохались на гарман. Висока й міцна, як дубина, стояла по горах кукурудза, випявши на показ грубі ка-чани ; виноград по садках жовтів, наливав ся...

Червоне як перчиця обличе мош-Костакове з задоволення ще червонійшало, коли він погля-дав на ту благодать. „Треба одружити Йона н осени“, — поклав він, а позаяк замір його не був тавмницею, то Йон хутко довідав ся про батькову волю, і не тільки підляг їй, а цілком поклав ся на батьків смак.

Тому то через деякий час, в вільні години, Йон уже з санкції батькової зазирає у чорні очи присадкуватій Домніці та носив на пальці мідяну каблучку від неї, це перше з пут чига-ючого на парубків Ґіменєя...

А Ґашіца?

Ось лежить вона на призьбі, уклавшись на ніч біля матері. Батько ходить по подвірю,

fahhs'- y-! -'l.'.

стиха промовляв молитву до зоряного неба. Чутно його зітхання, окремі слова молитви... В тиші нічній виразно чутно, як кракають жаби в долині у ставку, як клекотить довгим носом чорногуз на сусідній стрісі... Ґашіцу дратув, що батько так довго молить ся... Коли-б він швидче поснув уже, бо Ґашіца нині сподівавть ся милого, їй треба незабаром бути на виноград-нику... А чи прийде-ж Оон ?... Напевне прийде... Ґашіці треба, щоб він прийшов, треба поважно розмовити ся з ним... Ах, той Зон!... У неї серце так наболіло через нього, в неї голова така намучена від д^мок про нього... Вона не може вже думати. От, якісь шматочки, якісь клаптики думок та образів мигнуть на хвилю в голові, зачеплять наболіле серце... і зникнуть... Ось він, приклавши мітлу до боку, червоний і гарний маширує по льохови... Ось на вино-граднику, серед густих кущів, пригортає він її, розмовляє про їхнє весілля, спільне життя... Зрадник!... зрадник!... Що люди говорять про Домніку? Невже він проміняв її на другу?... Та ні, ні... Ось він крадеться ся десь вуличкою до виноградника, щоб

пригорнути її та оповісти, коли пришле старостів... „І який там біс куб- лить ся в ночі на тому винограднику? Скоро спіймаю —поперебиваю ноги...“ — чув вона су-ворий батьків голос і тремтить... їй страшно, » страшно за Йона... Треба бігти і остерегти

Його... Дівчина зриваєть ся, сїдав на призьбі... і прокидавь ся... Темна ніч дихав вогкістю, в далекій долині кракають жаби, батько крекче та перекидавь ся з боку на бік на призьбі... Треба бігти, Йон чекав... Але й бігти не можна, батько не спить ще, помітить...

Ґашіца лягає знов, причаївшись сплячою... Солодка знемога обхоплює її тіло, сон так і ли-пне до очий, але дівчдна перемагає його, жа- дливо прислоховуєть ся до батькового диханя, щб стає все рівнійшим і рівнійшим,.. Аж тепер можна: батько поснув...

Ґашіца потихенько висуваєть ся зпід ря-дна, обережно ступає босими ногами і никне врешті за причілковою стіною...

На винограднику тиша. Чорне, збурене море виноградних кущів хвилями збігає з гори в до-лину. Ґашіца впірнула у те море і опинила ся у знайомому закутку. Йона ще нема. Ґашіца сїдає під кущем і обнявши колїна руками, на- важуєть ся чекати парубка. Зпід гілястах ку-щів дихає на неї тепле повітрє, насичене пахо-щами чорнозему.

Все, і це повітрє, і покручені лози, і зі- вяла трава — все це мимохіть нагадує їй ща-сливі хвилини її житя. От Йон обіймає її... От кленеть ся, що до віку кохати ме її... А те-пер ?... Вона нині мусить сказа О! щось

йде... Це певне він... Ні, то хтось иньший прой-шов стежкою у село... Вона скаже йому, що вже годі відкладати сватанє... годі дурити її... Здаєть ся Йон йде... Чутно якийсь рух зда-леку...

Ґашіца висовує голову понад' кущі і на- сторошуєть ся... Знов не він: коняка на горі пасеть ся, а нічна тиша підхоплює її важке ступанє...

Ах, Боже!... Коли-ж він прийде?... Вже пізно... А їй конче, конче треба, щоб прийшов, прийшов і довідав ся, що незабаром... Ай, со-ром, як вона це скаже ?... А траба, бо тоді він напевне відкинець ся від Домніки та пришле старостів... Але чому віа не йде?... Невже не прийде?... Що це — півні співають?...

Ґашіца витягла шию прислуховуючись.

Десь недалеко хриаливим голосом, як від-рубав, кукурікнув півень. За ним чистим і мє-льодійним голосом обізвав ся другий, а там

— тишу сплячого села до рєшги сполохало безладне кукуріканє півнів.

Дівчина сиділа, мов скаменіла.

„Ні не прийде... Але повинен... Прийди... прийди... прийди...“ — уперто думала вона в одно, вкладаюча в ті думки всю міць жаданя. „Не-ма... Покинув... Через Домніку покинув... Але чекай 1... Та що йому зробиш?... Одружить ся, а я... покинута, знеславлена... Сором !... сором!... до віку сором... Візьмуть люди на зуби, мов ві-тер солому... А батько!... Домне, Домне!...“)

Ґашіца заплакала. Теплі, рясні сльози, приємно лоскочучи їй вид, струмочками стікали по обличю й попадали на губи, жалісно й по дитячи випнуті наперед.

Холод пізньої нічної доби обгорнув дівчину. Вона тремтіла й плакала, а звідкись з глибини» з самого споду серця здіймався голос, потішаючи її:

— А може прийде?... а може прийде?...

Вже над світом — змучена, змерзла й зневірена повернула Ґашіца Ёо дому, твердо поклавши побачитись конче з Йоном та розмовитись з ним по щирости, до краю...

Йон, чуючи свою провину, уникав Ґашіци, але вона таки перейняла його якимось. Йон їхав порожняком по снопа на поле й не помітив, як

Ґашіца ззаду стрігнула на віз і причаїлась. Вже воли вони виїхали за село, а хмара куряви закутала віз від цікавого ока, Ґашіца присунулась до Ёона та торкнула його. Парубок вжахнувся, несподівано побачивши її.

— Ти як тут опинилась?... Чого?...

— Чого?... Того, що годі вже сподівати ся, поки сам прийдеш... Коли старостів пришлеш ?...

Голос Ґашіци згучав різко, суворо. Але віз так торохтів, що Йон не дочув.

— Що?

— Коли старостів пришлеш ? — скрикнула Ґашіца роздратовано в саме ухо Йонові.

Йон припинив трохи конї.

- Не пришлю... — відрівав він рішучо.

— То так?.. А за сором мій чим заплачеш ?...

— Батько не велить дружити ся... — крутив парубок, дивлячись кудись у бік.

— То тепер ти батьком забиваєш міні баки?... А тоді?... А це що?... — враз скрикнула Ґашіца і вхопила Йона за палець, на якому блищала дорога для нього каблучка від Домніки. — То кохати носату Домніку батько дозволяв?... Га?...

Йон образив ся.

— Гей! а ти що тут таке?... Забрала ся на чужий віз тай ляяться?... Геть з воза!...

— Ба не піду, аж скажеш, коли сватати меш...

— Як у мене волосе виросте тут! — скрикнув завзято Йон, стукнувши пужалном в долоню. — Геть!...

Ґашіца вчепилась за полудрабок, але Йон сильним рухом скинув її з воза і поторохтів далі...

— Іу! посварилась на здогін йому кулаком Ґашіца, здіймаючись з землі та обтрушуючи пил з одежи.

Злість, сльози душили бідну дівчину. З голосним плачем побігла вона до села, але скоро опам'ятала ся, обтерла сльози Фартухом і подавалась до дому.

Не було другої ради, як признати ся у всьому матері, прохати в неї поради.

Мати так налякала ся, що й забула вила-яти доньку. Гей! неслава, сором!... Треба щось радити...

Нослали по тітку Прохіру, звісну пора-дницю у таких випадках.

Її захоплено на вулиці, де вона, випнувши перед себе кужіль, на ході виводила вовняну нитку та щось бубоніла до себе.

Коли за дверима почулось хляпаяв кап-ців, а потому в хату всунув ся кужіль, Ґашіца 8 матірю були певні, що зараз побачуть гладку постать у ватованій катанці, чорній хустці на галові й під бородою, а межі тими двома ху-стками потужний ніс, який зразу робив вражінв не носа, а самого обличчя.

Тітка Прохіра докладно, смакуючи, випи-тала в Ґашіци всі подробиці пікантної справи і авторітетно рішила:

— Треба йти „пе коптьор“... на піч...

На піч!... Неред очима в дівчини встала

картина цього зневажливого звичаю, немину-чість прикрої розмови 8 батьками Йоновими,

^ ^ , ОідШгесl Ъу Соодк;

ворогами її батька, дикі сцени, які часто тра- пляють ся при такій оказії... Сором!.. Сором!...

Все, що чекало її сими днями, здавалось їй таким гірким, таким нестерпуче пекучим, що Ґашіца воліла-б, аби земля запалась під нею. Але що-ж! Земля не западеть ся, а йти треба...

Умовились, що над вечір, коли в Йоновій хаті всі будуть дома, тітка Прохіра відведе туди Ґашіцу, а сама дасть матері знати, чим скінчила ся справа.

Як тільки добре смерклось, Прохіра забігла по Ґашіцу і сливе силоміць потягла її за собою. Дівчина була як у гарячці*. Пяти її немов прики-пали до землі; серце хололо, в голові була одна думка, одно бажане, щоб ця дорога роз-тягла ся без кінця-краю...

— Не жури ся, — потішала її Прохіра,

— не ти перша йдеш „пе коитьбр“... Торік Ка- тінка Сандина таки віддала ся за Ніхалаки, хоч мати його й тягла її за коси з печі... Пе-репало їй і від батька, ба й сам Ніхалаки на-клав їй на бідність... Бідолашна щось зо два місяці* носила синяки на тілі... А проте...

Ґашіца вже не слухала. Ось вони завер-нули за ріг вулиці... Ось вже мигнули чер-воно осяяні вікна Йонової хати... В Ґашіци затряслись коліна. Вона вагаючись зупинилась перед ворітьми, але Прохіра попхнула її на двір...

— Йди, йди... я тут зачекаю...

Ґашіца перебігла двір, вхопила спішно за клямку і відчинила двері.

Аніка відчиняла саме скриню, мош-Коста- ки виймав з печи жарину для люльки...

— Добри-вечір...

— Спасибі...

Ґашіца поцілувала в руку спершу мош- Костаки, потому А віку, і не мовлячи ні слова, прожогом метнулась до печі, стрібнола на неї і заховалясь за комін.

Старі здивовано зирнули ся і одна думка разом шибнула їм до голови.

Аніка, стукнувши віком від скрині, кинулась й собі на піч до Ґашіци, котра, мов звірок той, притулилась тремтячи в куточку.

— Ти чого прийшла ? — суворо поспитала Аніка.

— А твій син чого ходив до мене? — огризнулась Ґашіца.

— Мій син?... А другі й ні?... Знаємо ми вас, теперішніх дівчат!... Геть з печі!...

— Не піду, хоч забийте... Люди знають, що ніхто до мене не ходив, тільки Йон... Він мене звів, він казав... посватаю... а тепер... — ридала Ґашіца.

— Нунте ші Буковіна!... гримнув ураз на цілу хату мош-Костаки, що чув усю розмову,..

— А це що?... Де Йон?...

І відчинивши двері, старий гукнув, аж шибки задреньчали.

— Йоне! ме-ей !...

Не встиг ще Йон переступити поріг, як мош-Костаки, червоний й лихий, захопив його ва плече і притяг до печі.

— Що це, сякий не такий сину ?... — гри-мнув він у саме вухо синові й показав на піч.

Йон заглянув у глиб і охолов, побачивши Ґашіцу.

Digitized by VJOOQIC I.Одъг'Ц'ivv, -г ...-Л" ' ' . - М

— Та це я... вона.., — белькотав парубок, але батько не дав йому скінчити, потяг його в сіни й причинив двері.

Налякана Ґашіца почула з сіний шамотню, якийсь ляск, немов бійку, серед котрої виривав ся храпливий голос мош Костаки.

— З дочкою ворога?... зводити дівчину!... Я тобі виблю з голови иньших дівчат... Нунте ші Буковіна!... Завтра пошлеш старостів до мош- ШтеФанаки.

За хвилину засапаний мош-Костаки вско-чив у хату, приступив до печі й крикнув:

— Йди міні зараз, соромітнице, до твого батька й скажи йому, що завтра я, Костаки, пришлю від Йона старостів!... Чуєш?... Так і скажи...

І голосно відсапуючи, мош-Костаки важко впав на лаву.

— Домне, Домне! — стогнала Аніка, при-голомшена несподіваною пригодою та умовляла Ґашіцу йти до дому.

Але Ґашіца крізь сльози ознаймила, що не вийде з хати, поки не будуть послані старости.

Аніка мусіла вкласти її на печі, а по довгій нараді з чоловіком, яка відбула ся по-шепки під образами, вагасила сьвітло й собі лягла поруч з Ґашіцюю...

Йон ночував десь на дворі; він довго не міг заснути, згадував нинішні пригоди, зніве-чені мрії про Домніку і, мацаючи чуба, важко зітхав на самоті серед темної ночі...

Коли другої днини вранці Ґашіца йшла поруч з Йоном на гарман, Йон не обзивавсь до неї й словечком, наче не помічав її...

Але згодом, поньокуючи на конї, що бі-ғали кружка на припонї по снопах пшениці, Йон скоса поглядав уже на Ґашіцу, на її сильні, жилаві руки, якими вона зручно трясла решето, віючи зерно та засипаючи половию, мов снігом, увесь гарман, і чув, що в його серці тане за-взятість, поступаючись місцем згодї зі своєю долею...

Алупка. Цьвітень, 1896.